

УДК 141.7:321.7

DOI <https://doi.org/10.24195/spj1561-1264.2024.1.17>**Спіридонов Микола Юрійович**

аспірант кафедри філософії

Київського національного університету будівництва і архітектури

проспект Повітрофлотський, 31, Київ, Україна

orcid.org/0000-0002-8368-9426

ДЕМОКРАТІЯ ЯК ФАКТОР СВІТОПОРЯДКОВОЇ ДИНАМІКИ

Актуальність тематики демократії як фактору світопорядкової динаміки обумовлена кризовим станом сучасних світопорядкових реалій, у межах яких демократії відводиться важливе детермінативне значення. Важливою специфічною ознакою теперішньої світопорядкової стагнації є не апіорні недоліки демократії, а апостеріорні вади політичних, управлінських та фінансових еліт, які тривалий час приховували свою некомпетентність і безвідповідальність за квазідемократичним наративом, намагаючись навіяти враження, що саме вони є автентичними репрезентантами демократичних процедур, норм і принципів. Так людство опинилося перед двоєдиною метою: з одного боку, побудувати новий світопорядок, який виявиться більш ефективним і справедливим за попередній; з іншого боку, не допускати в подальшому репрезентування демократії тими, хто має до неї вкрай віддалений стосунок.

Мета дослідження полягає в окресленні детермінативного впливу теорії і практики демократії на перебіг світопорядкової динаміки.

Методологічну основу утворює низка загальнонаукових та загальнофілософських методів пізнання, покликаних забезпечити об'єктивність і достовірність наукових результатів. Найбільш ефективними для змістовного розкриття досліджуваної предметної сфери є принципи системності, ієрархічності та самоорганізації, а також методи єдності історичного та логічного, функціонально-інструментального і компаративного.

Результати дослідження. Проаналізовано когерентність світопорядкових реалій як своєрідного суспільно-політичного тексту та демократії як істотного контексту. Виявлено ключові недоліки й проблемні фактори, які лежать в основі кризового стану сучасних світопорядкових реалій і мають на рівні масової свідомості асоціативний зв'язок із демократією. Окреслено засоби досягнення мети дистанціювання від образу і символу демократії тих, хто некоректно її репрезентує і дискредитує в очах громадськості.

Висновки. Фундаментальна перевага демократії перед рештою форм правління і суспільно-політичних процесів полягає в її спроможності вдосконалювати себе й ефективно розв'язувати свої проблеми за рахунок власних, іманентно притаманних демократії процедур і механізмів. Основні праксеологічні труднощі пов'язані з інструментальним і об'єктним статусом демократії, внаслідок чого соціальні суб'єкти часто некоректно застосовують інструмент демократії чи навіть просто згадку про неї з метою забезпечення не глобальних, національних і суспільних, а власних і корпоративних потреб та інтересів, фактично паразитуючи на демократії і дискредитуючи її. Від ефективності розв'язання цієї фундаментальної проблеми істотно залежить як подальший суспільний статус демократії, так і специфіка світопорядкової динаміки.

Ключові слова: переваги та недоліки демократії, світопорядкова динаміка, причинно-наслідкові зв'язки, логіка історичного генезису, тенденції суспільного розвитку, інформаційне забезпечення суспільно-політичних процесів.

Вступ. У середовищі фахівців суспільствознавчого профілю статус консенсусної норми має положення про тісний корелятивний зв'язок між ефективністю демократії та надійністю світопорядкових реалій. Основна *теоретико-праксеологічна трудність* пов'язана зі складною взаємною зумовленістю причинно-наслідкових зв'язків: йдеться про те, що за одних умов рівень демократії справляє вирішальний вплив на формат і специфіку світопорядкової дійсності, а за інших обставин світопорядкові реалії постають своєрідним взірцем для наслідування країнами, які позиціонують себе демократіями.

Наступна за значущістю *проблема* пов'язана з практичною непередбачуваністю взаємопотенціювання рівня демократії та світопорядкового status quo: оскільки цим зв'язкам притаманні холістичні, емерджентні та синергетичні ефекти, то прогнозування динаміки взаємодії демократії та світопорядкових реалій навіть на найближчу перспективу здебільшого є справою невдячною. Окреслені проблемні фактори додатково *актуалізуються* в наш час, коли діапазон оцінок світопорядкового status quo коливається в діапазоні від «глибокої кризовості» до «фактичного краху».

Мета та завдання. За обставин світопорядкового колапсу (чи, висловлюючись евфемістично, анігіляції та анулювання) пріоритетного значення набуває мета переосмислення інструментального потенціалу (як переваг, так і недоліків) демократії, цільовим орієнтиром якої є виявлення опцій демократичної процесуальності, спроможних виконати функцію драйверів побудови нового світопорядку – більш надійного, справедливого, гуманного й функціонально ефективного, ніж попередній формат світопорядку, котрий тривав у часовому діапазоні між падінням Берлінського муру та початком повномасштабної війни Росії проти України.

На виконання окресленої мети скеровується низка завдань, а саме: *проаналізувати* когерентність світопорядкових реалій як своєрідного суспільно-політичного тексту та демократії як істотного контексту; *виявити* ключові недоліки й проблемні фактори, які лежать в основі кризового стану сучасних світопорядкових реалій і мають на рівні масової свідомості асоціативний зв'язок із демократією; *окреслити* засоби досягнення мети дистанціювання від образу і символу демократії тих, хто некоректно її репрезентує і дискредитує в очах громадськості.

Методи дослідження. Відповідно до мети й завдань дослідження, а також задля забезпечення об'єктивності та достовірності наукових результатів залучено низку загальнонаукових та загальнофілософських методів пізнання, а саме: *принцип системності* – з метою позиціонування світопорядкових реалій як цілісного явища, утвореного взаємопотенціуючими елементами – зокрема й насамперед смисловим рельєфом уявлень про демократію; *принцип ієрархічності*, який ранжує за критерієм значущості елементи світопорядкової системи; *принцип самоорганізації*, відповідно до якого демократія як динамічна система спроможна самотійно відтворювати та вдосконалювати рівень своєї організації в процесі зміни умов функціонування.

З найбільшою ефективністю предметну сферу дослідження розкривають такі методи: *функціонально-інструментальний* – з метою увиразнення потенціалу демократії як засобу досягнення мети ефективного світопорядку; *єдності історичного та логічного* – для виявлення закономірностей становлення уявлень про демократію як значущий контекст світопорядкового статус-кво; *компаративний* – з метою коректної кореляції конкретно-історичного дискурсу демократії та світопорядкових реалій; *екстраполяції* – задля поширення на підставі каузальної спорідненості висновків щодо одних історичних закономірностей світопорядку на інші, які ще не отримали належного рефлексійного забезпечення на рівні фахового середовища.

Результати дослідження. Корелятивний зв'язок між ефективністю демократії та надійністю світопорядкових реалій почав виразно простежуватися в 1930-х роках: саме сумнівна демократичність світопорядкових реалій за результатами Першої світової війни, посилена заграваннями провідних демократичних країн із авторитарними й тоталітарними політичними режимами Німеччини та СРСР призвела до фактичного краху тодішньої системи світопорядку й початку Другої світової війни.

Наступне коло світопорядкової спіралі було започатковане світопорядковим статус-кво на момент закінчення Другої світової війни. Побудова Радянським Союзом Берлінського муру в серпні 1961 року хоч і обумовлена багатьма причинами й обставинами, проте найбільш знаковим виявилось символічне навантаження цієї події, оскільки вона засвідчила конкурентну неспроможність СРСР та їхніх васалів із Варшавського пакту насамперед за критерієм демократичних свобод і соціально-економічного рівня розвитку.

Так почався черговий етап світопорядкової стагнації, а вся інтрига звелася лише до того, як довго Радянський Союз та його сателіти будуть спроможні підживлювати ілюзію світопорядкової альтернативи країнам Заходу. Фіаско радянської світопорядкової альтернативи могло

трапитися в середині 1970-х: фінансова система СРСР буквально тріщала по швах і керівництво в Кремлі почало розглядати різні способи порятунку, кожен з яких зводився до необхідності позбутися «непрофільних активів» – або відмовитися від виснажливої гонитви за США з метою досягнення ракетно-ядерного паритету, або припинити фінансування таких знакових сателітів, як Куба та Північний В'єтнам, або ще більше «закрутити гайки» всередині країни. Однак у Кремлі добре розуміли, що кожна з окреслених альтернатив може призвести до принципу доміно і падіння «карткового будинку» під умовною назвою «світова система соціалізму», тому ніяк не наважувалися зробити вибір на користь одного з пріоритетів оптимізації фінансового балансу.

Порятунок для СРСР прийшов зовсім неочікувано: війна між Ізраїлем та коаліцією арабських країн у 1973 році призвела ледве не до чотирикратного підвищення світових цін на нафту й газ, унаслідок чого Радянський Союз отримав надійне рятівне коло і не лише не позбувся «непрофільних активів», а й у 1975-76 роках почав їх істотно нарощування в Африці, профінансувавши «соціалістичний вибір» Анголи, Ефіопії, Мозамбіку, Народної-Демократичної Республіки Конго, Мадагаскару, Сан-Томе і Принсіпі та низки інших політичних режимів, які доти вагалися зі своїми ідеологічними та геополітичними пріоритетами. Бет Зінгер виразно змалювала перипетії цього процесу в резонансній книзі «Прагматизм, права та демократія» [1].

Прийшовши до влади у США, президент Рональд Рейган зробив коректні висновки з недалекого минулого: він істотно посилив допомогу афганським моджахедам і запропонував СРСР безпрецедентний темп гонки озброєнь, яку Кремль не зміг витримати. Михайлу Горбачову довелося погодитися на капітуляцію у формі заспокоїливих наративів про «конвергенцію», «усунення контрпродуктивної конфронтації» та «ніжки Буша» як символ «світлого капіталістичного майбутнього».

Новий світопорядок був недвозначно пов'язаний, маркований і навіть ототожнений із демократією: «кінець Історії» Френсіса Фукуями – це не що інше, як кінець епохи концептуальних антиподів демократії західного зразка, а відтак – і початок епохи демократії такого типу. З цього приводу не існувало різнотлумачень навіть у середовищі тих, кому нові світопорядкові реалії були не до вподоби. Сумніви стосувалися лише щодо темпоральних перспектив нового світопорядку, бо навіть відсутність концептуальних альтернатив усе-таки залишала підозри з приводу того, що новий світопорядок, утворений на уламках Берлінського муру, – це «назавжди». Все-таки «назавжди» – це надто незвично, адже навіть «третій Рейх» позиціонувався його творцями лише як «тисячолітній».

Принципова відмінність світопорядку, утвореного на руїнах Берлінського муру, від його історичного попередника полягала в тому, що йшлося про *глобальний Pax Democratia*, а не про *ієрархію полюсів сили*. Однак треба розуміти, що **безвідносно до термінологічного, понятійно-категоріального та символічного маркування кожної історичної епохи, вона залишається полем теоретико-концептуальної і практичної битви, яка розгортається за демократію певної моделі та від імені саме цієї моделі.** І що не менш важливо, **це автоматично означає концептуальне протистояння і праксеологічну протидію іншим моделям демократії.** Тому навіть так званий кінець Історії під егідою демократії все одно зберігає дві фундаментальні іронічні й, на перший погляд, парадоксальні інтриги: *випробовування самої демократії та випробовування демократією всього й уся.*

Світопорядок, утворений на уламках Берлінського муру, зазначених випробувань вочевидь не витримав. Перші ознаки такого висновку для Ральфа Дарендорфа та Ернесто Лакло були очевидними ще на початку 2000-х [2; 3]. Однак у той час масова свідомість у цілому ще перебувала під впливом навіювального ефекту боротьби зі світовим тероризмом: відповідно до такого інформаційного порядку денного, потрібно було взяти під силовий контроль Афганістан та Ірак – і перспективам глобальної демократичної гармонії нічого не загрожуватиме. А такі «дрібнички», як непричетність уряду талібів до трагедії 11 вересня 2001 року та фальсифікація даних про ядерні розробки Саддама Хусейна, нікого особливо не бентежили, бо всі вважали, що настільки амбітна гра варта цих «свічок».

Цей аспект виразно проілюстрував провідний американський інтелектуал і визнаний фахівець у галузі культури та політики Ендрю Бацевич: у книзі «Сутінки американського століття» він здійснив ґрунтовний аналіз динаміки рольового статусу США у світі після трагічних подій 11 вересня 2001 року [4]. На думку автора, ініціатори воєнної авантюри в Афганістані та Іраку переоцінили значення інституційної складової демократії, вважаючи, що наявність демократичних інституцій ледве не в автоматичному режимі потягне за собою демократичну «добудову» решти сфер суспільної життєдіяльності. Однак практика довела ілюзійність подібних уявлень: як тільки США та їхні союзники почали виводити свої війська з Афганістану та Іраку, нібито «надійні демократичні інституції» посипалися за принципом доміно.

Це фіаско виявилось навіть більш промовистим і болісним для США, ніж фактична поразка й виведення військ із В'єтнаму: в даному разі не було поразки воєнної, але натомість була поразка концептуальна, ідеологічна й аналітична, яка поставила під сумнів аргументаційне реноме глобального демократичного тренду. А ще за різними оцінками було витрачено від \$5 до \$7 трлн на воєнну кампанію і на видатки з метою «прищеплення демократії» впродовж двох десятиліть в Афганістані та Іраку. Принагідно зазначимо, що перспектива перетворення Сахари на родючі землі, спроможні розв'язати проблему голоду в Африці, обчислюється значно скромнішими фінансовими вливаннями.

Книга Ноама Хомскі «Гегемонія чи виживання» набула статусу бестселера значною мірою тому, що її автор ще в 2004 році ледь не в деталях змалював подальший крах «демократичних ілюзій» [5]. На думку автора, найбільша проблема полягає навіть не в некомпетентності політичних еліт, а в тому, що значних репутаційних ризиків і втрат зазнала ідея демократії, «від імені якої» десятиліттями реалізовувалася на практиці доктрина «домінування в повному обсязі».

Істотним дискредитаційним фактором для реноме демократії була невідповідність ключових рішень країн Заходу уявленням про справедливість в багатьох соціокультурних ойкуменах. Про це, зокрема, зазначає Самір Хаддад у книзі «Дерріда та спадок демократії» [6]. Осмислюючи концептуальний спадок політичної філософії Жака Дерріди, автор з'ясовує, наскільки важливою для перспектив демократії є тематика справедливості, гостинності, відкритості, насильства, дружби, нормативності тощо і наскільки трагічними та непоправними є збитки внаслідок ігнорування цих факторів під час чергових «цивілізаторських місій», які, на жаль, мало чим відрізняються від «цивілізаторських місій» часів конкістадорів та Хрестових походів.

Своєрідним концептуальним продовженням кореляції перспектив демократії та відповідності політики, здійснюваної від імені демократії, є резонансна книга Даніель Аллен «Справедливість засобом демократії» [7]. Авторка переконливо ілюструє надзвичайно поширену проблему невідповідності фундаментальним канонам демократії політики, здійснюваної від імені демократії, внаслідок чого мешканці провідних демократичних країн усе частіше ставлять під сумнів спроможність (а, можливо, бажання) своїх урядів справедливо й компетентно вирішувати серйозні суспільні проблеми.

В основі кризи кожного історичного типу світопорядкових реалій так чи інакше лежить розвінчування контродуктивних ілюзій. У наш час показовим у цьому сенсі є болісне спростування хибних уявлень про те, що нібито чемне й ретельне слідування канонам демократії гарантує високий рівень життя суспільства. Звичайно, такі ілюзії виникли не «раптом» і не на порожньому місці: вони цілеспрямовано нав'язувалися багатьма ЗМІ з метою максимального розширення кола новонавернених симпатиків розвитку суспільства за демократичними лекалами. На жаль чи на щастя, однак ЗМІ можуть лише підживлювати ілюзії, а не втілювати їх на практиці. Показовою в цьому сенсі є ситуація в Сінгапурі та Філіппінах.

За останні кілька десятиліть обличчя Сінгапуру повністю змінилося: він має взірцеві стандарти чистоти та економіку, яка заохочує транснаціональні корпорації і бренди. Втім, Сінгапур завдячує економічним успіхом аж ніяк не демократії, а скоріше навпаки – такий господарсько-економічний злет обійшовся величезною ціною для громадянських свобод і прав людини в цій країні, а також відсутності підзвітності та прозорості в прийнятті рішень. Уряд Сінгапуру

регулює ЗМІ, дотримується жорстких вимог щодо інакомислення та накладає обмеження на право на свободу слова, зібрань і асоціацій. Із цих причин практично відсутня політична опозиція, а громадянське суспільство функціонує в мікроскопічному й інкрементальному обсязі – так би мовити, лише «для годиться».

Попри поширений стереотип, демократія не забезпечує необхідних умов для економічного зростання і не гарантує високих життєвих стандартів. Показовим є приклад Філіппін: вони були колонією США, а, отримавши незалежність у 1946 році, сумлінно вчилися у США демократії та свободі слова. Натомість Сінгапур здобув незалежність у 1965 році, тобто на 20 років пізніше, ніж Філіппіни. Сінгапур не мав опіки США і досвіду навчатися демократії в американському стилі. Усе, що мав Сінгапур, це Лі Куан Ю.

Якби демократія створювала умови для економічного зростання, то Філіппіни були б набагато попереду Сінгапуру за економічним критерієм, адже вони мали надійне підґрунтя демократії американського зразка та двадцятирічну перевагу над Сінгапуром. Натомість філіппінці сьогодні мігрують до Сінгапуру в пошуках високооплачуваної роботи і загалом кращого життя. Зайве пояснювати, що такий стан речей не може слугувати ефективною рекламою демократії в регіоні Південно-Східної Азії, який залишається взірцевим за рівнем економічного зростання. Як зазначають провідні західні аналітики, це – один із ключових викликів для реноме й перспектив демократії на оглядову перспективу [8; 9; 10; 11].

Якщо систематизувати зусилля транснаціональних ЗМІ з підживлення ілюзій, то можна погодитися з висновком, що «порятунок реноме демократії можливий лише за однієї умови – якщо ототожнення сучасних неолібералів із демократією як такою вважатиметься некоректним, шахрайськи сфальсифікованим і маніпулятивно нав'язаним засобами постправди, демагогії, лицемірства й НЛП-технологій» [12, с. 177]. Наведений концептуальний наголос важко спростувати, адже демагогічне паразитування на нарративах демократії призвело до таких репутаційних збитків для демократії і до такої стагнації світопорядку внаслідок деморалізації масової свідомості, що з цим фактором не може конкурувати вся сукупність принципової протидії демократії і світопорядковим реаліям епохи «кінця Історії».

У новітній книзі «На захист демократії» Рослін Фуллер переконливо доводить, що демонізований фактор Трампа, Brexit та будь-яка інша політична подія, яка стереотипно вважається ілюстрацією антидемократичного тренду, насправді не завдає демократії й половини такої шкоди, як **корупція та самовдоволення політичних і фінансових еліт** [13]. Як тут не згадати гротескні кадри втечі президента Афганістану Ашрафа Ґані після виведення останніх військових підрозділів США, коли на злітно-посадковій смугі в Баграмі залишилися декілька великих валіз із доларами: ні, «демократичний» правитель Афганістану їх, звичайно ж, не забув – просто вони не помістилися в його вантажний гвинтокрил, тому довелося чимось жертвувати. З цього приводу ЗМІ інтригували: якщо «зайвими» виявилися валізи зі стодоларовими банкнотами, то на користь яких дорогоцінностей Ашраф Ґані зробив свій вибір?

Цей гротескний випадок метод вільних асоціацій із високою вірогідністю може пов'язати з авторитарною і тоталітарною персоною, з корупціонером, який цинічно нехтує національними інтересами і загалом сприймає владу як інструмент задоволення власних потреб – і не інакше. Однак насправді йдеться про нібито демократично обраного президента Афганістану, якого інформаційні агенції західних демократій тривалий час ретельно позиціонували «демократичною надією Афганістану», «захисником прав і свобод» і т. п. То з чим ми в даному разі маємо справу – з апіорними вадами демократії, чи з апостеріорними збитками для репутації демократії внаслідок некоректного ототожнення з демократією тих, хто до неї має вкрай віддалений стосунок?

Друга версія є значно більш правдоподібною, ніж перша. Втім, це не означає, що демократія бездоганна в своїх генеалогічних засновках: насправді вона також вагітна багатьма недоліками, ігнорування яких може виявитися болісним для реноме демократії і фатальним для суспільства. Взяти хоча б тенденцію до неконтрольованого розростання демократії як нібито надійного засобу для досягнення мети прийняття раціональних (суспільно оптимальних)

управлінських рішень. Насправді ж «бюрократія споконвіків функціонує за простим принципом: там, де можна ухилитися від обтяжливих інтелектуальних процедур і прийняття аргументованих рішень, там це робити не лише *можна*, а й *треба*. Чому? Та хоч би тому, що аргументовані рішення передбачають наявність аргументаційного інструментарію, а він здебільшого не культивується, бо в квазідемократичних суспільствах аргумент сили є простішим, надійнішим і більш дієвим, ніж сила аргументів. А що стосується обтяжливих інтелектуальних процедур, то вони потребують наявності хоча б якогось-такого інтелекту, натомість у середовищі бюрократії опція інтелекту є в кращому разі другорядною, а в гіршому – вкрай небажаною, своєрідним викликом «середній температурі по палаті»» [12, с. 192].

Популярним і значною мірою обґрунтованим закидом на адресу логіки функціонування демократії є створення нею сприятливих умов для охлократії – влади некомпетентного натовпу. Подібним закидам уже близько двох із половиною тисячоліть: «Якщо для Геракліта демократія – це «охлократія в зародковому стані», й нічим іншим вона не є і не може бути, то для Демокрита демократія – це єдиноприйнятний спосіб співіснування вільних громадян, який, попри всі можливі недоліки, не має гідної альтернативи. У цьому сенсі Демокрит, мабуть, погодився б із часто цитованою фразою У. Черчилля про те, що демократія, можливо, і є найгіршою формою правління, але решта – ще гірші за неї» [14, с. 29].

Як і у випадку з бюрократією, в ситуації з охлократичною тенденцією йдеться про цілком реальну загрозу, проте не менш реальними є демократичні способи протидії таким небезпекам, тому твердження про «приреченість» генезису демократії на вірусне поширення бюрократії і безроздільне домінування охлократії не відповідає дійсності. Цей аспект виразно аргументує Шанталь Муфф у новітній алармістській книзі «Демократичний парадокс» [15]. Авторка наполягає на незнищенності загроз і небезпек, апіорі притаманних демократії, тому робить логічний висновок про необхідність своєчасного моніторингу й боротьби з небезпечними тенденціями на зародковому етапі їхнього становлення.

Зак Гершберг і Шон Іллінг у книзі з подібною назвою і тематичним спрямуванням зазначають, що в основі демократії лежить суперечність, яку неможливо розв'язати: хоча свобода слова та засобів масової інформації завжди була принциповою і необхідною умовою демократії, ця ж свобода є її найбільшою загрозою, бо, з одного боку, нові форми комунікування спроможні істотно зміцнити практику застосування демократичних норм і процедур, а з іншого боку, чим доступніші засоби масової інформації, тим більше спокус популізму й демагогії, а також відволікання уваги на видовища й аспекти, які насправді є другорядними для перспектив ефективного функціонування суспільства [16].

Чим обумовлені такі спокуси, також зрозуміло: відволікання уваги від проблем реальних і визначальних дозволяє уникнути відповідальності за неспроможність чи небажання такі проблеми розв'язати. Тобто маємо справу зі своєрідною формою адвокатури чи пак – індульгенції на випадок некомпетентності й нехтування загальносуспільними потребами. Наведена авторами книги «Парадокс демократії» специфічна ознака генезису демократії демонструє глибинний зв'язок між рівнем комунікативної культури та перспективами ефективною життєдіяльності конкретного суспільства зокрема й людства в цілому – його світопорядкової організації.

Як зазначає Леррі Алан Баск у резонансній книзі «Демократія попри демосу: від Арндт до Франкфуртської школи», у наш час цінність демократії сприймається як самоочевидність навіть тими, хто вважається концептуальним антиподом і антагоністом теорії і практики демократії – практично існує консенсус, окреслений формулою: **все було б кращим, якби все було демократичнішим** [17]. Демократія як влада народу – це готовність протистояти негативним тенденціям, загрозам і проблемам. Саме така готовність протистояти постає важливою і в багатьох випадках визначальною передумовою імплементації влади народу як суспільного феномена й значущого фактору. Влада народу ніколи, ніким і нічим не гарантована: вона існує лише на рівні інтенції, тієї можливості, яка або втілюється – в разі готовності народу протистояти негативним тенденціям, або не втілюється – в разі неготовності, нездатності, небажання.

Що стосується принципової «здатності демократії до розв'язання притаманних їй структурних та інституційних проблем у процесі власного розвитку, то це підтверджує, що демократія – не стільки схема, скільки процес» [14, с. 197]. Ще слід врахувати, що демократія – це не якийсь кінцевий пункт призначення суспільного розвитку, а рух у напрямі, який визнано доцільним. Такий вердикт є не надто приємним, оскільки він констатує безперервність руху як необхідну передумову процесуальності на принципах демократії. Водночас наведений вердикт цілком реалістичний, а це – стратегічна перевага.

Тут важко не погодитися з В. Скрипнюком: «Якщо під демократією розуміється певний *довершений стан* організації суспільно-політичних інститутів, то така демократія навряд чи колись настане, у цьому сенсі вона цілком обґрунтовано може бути визначена як утопія, тобто як досконале явище, якого немає. Якщо ж тлумачити демократію як *процес*, то **реальність демократії забезпечуватиметься не фактом наявності завершеного втілення демократичного ідеалу, а тим, що відбувається рух у напрямі до цього ідеалу**. Чи можна такий рух описати як певну демократичну дійсність? Безумовно. Таким чином, процесуальна демократія дає змогу уникнути водночас двох серйозних небезпек: не перетворити її на утопію, а також не припустити її релятивізації, коли ми заперечуватимемо ідею демократії як така, а визнаватимемо існування лише численних способів організації влади, які з більшим чи меншим ступенем умовності можуть бути визначені як демократичні.» [14, с. 198].

Висновки. Світопорядковий генезис перебуває в істотній залежності від фактичного рівня демократії на рівні життєдіяльнісних практик ключових суб'єктів світопорядкового статус-кво, а також від репутаційної динаміки демократії. Ситуація ускладнюється тією обставиною, що в багатьох випадках уявлення про демократію формується не на підставі змістовної автентики демократії взагалі чи демократії конкретно-історичного зразка, а внаслідок тенденційності інформаційно-комунікативного середовища і уподібнення демократії тих персон, явищ і процесів, які корелюють з демократичною етиологією вкрай незначною мірою.

Наведена проблемна особливість є поганою новиною для демократії як фактору світопорядкової динаміки. Втім, є і хороша новина: **на відміну від інших форм правління і суспільно-політичних процесів демократія спроможна вдосконалювати себе й ефективно розв'язувати свої проблеми за рахунок власних, іманентно притаманних процедур і механізмів**. У цьому – фундаментальна перевага демократії, а вся інтрига зводиться до того, чи зможе суспільство ефективно використати багатоманітний інструментарій демократії. Саме від спроможності соціуму своєчасно і в належному обсязі скористатися дієвими нормами, процедурами й процесами демократії істотно залежить як подальший суспільний статус демократії, так і специфіка світопорядкової динаміки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Singer B. J. Pragmatism, Rights, and Democracy. Fordham University Press, 2018. 212 p.
2. Dahrendorf R. Die Krisen der Demokratie. Beck C. H. : 2003. 116 s.
3. Laclau E. Democracy and the Question of Power. Constellations. 2001. Vol. 8. № 1. P. 3–14.
4. Bacevich A. J. Twilight of the American Century. University of Notre Dame, 2018. 504 p.
5. Chomsky N. Hegemony or Survival: America's Quest for Global Dominance. New York: Farrar, Straus and Giroux, 2004. 304 p.
6. Haddad S. Derrida and the Inheritance of Democracy. Indiana University Press, 2013. 192 p.
7. Allen D. Justice by Means of Democracy. University of Chicago Press, 2023. 290 p.
8. Christiano T. Philosophy and Democracy: An Anthology. Oxford University Press, 2003. 372 p.
9. Dobson A. Democracy and nature: Speaking and listening. Political Studies. 2010. T. 58. № 4. P. 752–768.
10. Lefort C. Democracy and Political Theory; tr. by D. Macey. Cambridge: Polity Press, 1988. 295 p.
11. Nancy J.-L., Engelmann P. Democracy and Community; Trans. W. Hoban. Cambridge: Polity Press, 2019. 120 p.
12. Самчук З. Перехрестя науково-освітніх альтернатив: монополія на прийняття рішень чи культивування компетентності?. *Філософія освіти. Philosophy of Education*. 2023. № 28 (2). С. 171–196. <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2022-28-2-10>.

13. Fuller R. In Defence of Democracy. Polity, 2019. 228 p.
14. Скрипнюк О. В. Демократія: Україна і світовий вимір (концепції, моделі та суспільна практика). К. : Логос, 2006. 368 с.
15. Mouffe C. The Democratic Paradox. Verso, 2020. 158 p.
16. Gershberg Z., Illing S. The Paradox of Democracy : Free Speech, Open Media, and Perilous Persuasion. University of Chicago Press, 2022. 339 p.
17. Busk L. A. Democracy in Spite of the Demos : From Arendt to the Frankfurt School. Rowman & Littlefield Publishers, 2020. 255 p.

REFERENCES

1. Singer, B. J. (2018). Pragmatism, Rights, and Democracy. Fordham University Press. 212 p. [in English].
2. Dahrendorf, R. (2003). Die Krisen der Demokratie. Beck C. H. 116 s. [in English].
3. Laclau, E. (2001). Democracy and the Question of Power. Constellations. Vol. 8. № 1. P. 3–14. [in English].
4. Bacevich, A. J. (2018). Twilight of the American Century. University of Notre Dame. 504 p. [in English].
5. Chomsky, N. (2004). Hegemony or Survival: America's Quest for Global Dominance. New York: Farrar, Straus and Giroux. 304 p. [in English].
6. Haddad, S. (2013). Derrida and the Inheritance of Democracy. Indiana University Press. 192 p. [in English].
7. Allen, D. (2023). Justice by Means of Democracy. University of Chicago Press. 290 p. [in English].
8. Christiano, T. (2003). Philosophy and Democracy: An Anthology. Oxford University Press. 372 p. [in English].
9. Dobson, A. (2010). Democracy and nature: Speaking and listening. Political Studies. T. 58. № 4. P. 752–768. [in English].
10. Lefort, C. (1988). Democracy and Political Theory; tr. by D. Macey. Cambridge: Polity Press. 295 p. [in English].
11. Nancy, J.-L., Engelmann, P. (2019). Democracy and Community; Trans. W. Hoban. Cambridge: Polity Press. 120 p. [in English].
12. Samchuk, Z. (2023). Perekhrestyia naukovo-osvitnikh al'ternatyv: monopoliya na pryynyattya rishen' chy kul'tyvuvannya kompetentnosti? [Crossroads of scientific and educational alternatives: monopoly on decision-making or cultivation of competence?] *Філософія освіти. Philosophy of Education*, 28(2), 171–196. <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2022-28-2-10>. [in Ukrainian].
13. Fuller, R. (2019). In Defence of Democracy. Polity. 228 p. [in English].
14. Skrypnyuk, O. V. (2006). Demokratiya: Ukrayina i svitovyy vymir (kontseptsiyi, modeli ta suspil'na praktyka) [Democracy: Ukraine and the global dimension (concepts, models and social practice)]. К. : Lohos. 368 s. [in Ukrainian].
15. Mouffe, C. (2020). The Democratic Paradox. Verso. 158 p. [in English].
16. Gershberg, Z., Illing, S. (2022). The Paradox of Democracy : Free Speech, Open Media, and Perilous Persuasion. University of Chicago Press. 339 p. [in English].
17. Busk, L. A. (2020). Democracy in Spite of the Demos : From Arendt to the Frankfurt School. Rowman & Littlefield Publishers. 255 p. [in English].

Spiridonov Mykola Yuriiovich

Postgraduate Student at the Department of Philosophy
Kyiv National University of Construction and Architecture
31, Povitroflotskyi ave., Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0002-8368-9426

DEMOCRACY AS A FACTOR OF WORLD ORDER DYNAMICS

Relevance. *The relevance of democracy as a factor in world-order dynamics is due to the crisis state of modern world-order realities, within which democracy is assigned a crucial deterministic value. An important specific feature of the current world order stagnation is not the a priori flaws*

of democracy but the a posteriori flaws of the political, managerial, and financial elites, who for a long time hid their incompetence and irresponsibility behind a quasi-democratic narrative, trying to create the impression that they are the authentic representatives of democratic procedures, norms, and principles. Thus, humanity faced a twofold goal: on the one hand, to build a new world order that would be more effective and fair than the previous one; on the other hand, to prevent further representation of democracy by those who have an extremely distant relationship with it.

Objective. The research aims to outline the deterministic influence of the theory and practice of democracy on the course of world order dynamics.

The methodological basis is formed by several general scientific and general philosophical methods of cognition designed to ensure the objectivity and reliability of scientific results. The principles of systematicity, hierarchy, and self-organization, as well as the methods of historical and logical unity, functional-instrumental, and comparative, are the most effective for the meaningful disclosure of the studied subject area.

Research results. The coherence of world-order realities as a socio-political text and democracy as an essential context is analyzed. The fundamental shortcomings and problematic factors that underlie the crisis state of modern world order realities and have an associative connection with democracy at the level of mass consciousness have been identified. The means of achieving the goal of distancing the image and symbol of democracy away from those who incorrectly represent it and discredit it in the eyes of the public are outlined.

Conclusions. The fundamental advantage of democracy over other forms of government and socio-political processes lies in its ability to improve itself and effectively solve its problems at the expense of its own, immanently inherent in democracy, procedures, and mechanisms. The main praxeological difficulties are associated with the instrumental and object status of democracy, as a result of which social subjects often incorrectly use the tool of democracy or even mention it to ensure not global, national, or public interests, but their own selfish and corporate needs and interests, effectively parasitizing on democracy and discrediting it. The further social status of democracy and the specifics of world order dynamics depend significantly on the effectiveness of solving this fundamental problem.

Key words: advantages and disadvantages of democracy, global dynamics, causation, logic of historical genesis, trends of social development, information support of socio-political processes.